

Owgan oppozisiýasynda näme bolup geçýär?

Category: Kitapcy, Publisistika

написано kitapcy | 25 январа, 2025

Owgan oppozisiýasynda näme bolup geçýär? OWGAN OPPOZISIÝASYNDA NÄME BOLUP GEÇÝÄR?

Şa Masudyň ogly Ahmet Masut owgan oppozisiýasynyň esasy aktýorlarynyň biri hasaplanýar

Taliban ikinji gezek häkimiýet başyna gelenine birinji ýylyny dolduranynda, oppozisiýaň hatarynda-da käbir gymyldy-hereketler göze ilýär.

«Owganystanyň Azat edimegi üçin Ýokary Garşylyklaýyn göreş geňeşi» ady verilen owgan oppozisiýasynyň agramly bölegi Demirgazyk ýaranlygyndan ybarat.

Geňeşiň düzüminde täjikler, özbekler, hazareýler bilen bir hatarda ownuk puştun toparlary-da bar.

Oppozisiýanyň lideri saýylýan öňki serkerde Ahmet şa Masudyň ogly Ahmet Masut Owganystanda federativ formada täze yslam hökümetini gurmak üçin Taliban bilen gepleşikleri geçirmäge taýýardygyny aýtsa, özbek lider General Dostum ýakynda «BBC»-niň özbek dilindäki gepleşigine beren interwýusynda Kabuldaky Taliban hökümetini özi bilen gepleşik geçirmäge çagyrdy.

Türkiýede döwletiň depesine mündürilip saklanýan özbek lider general Raşit Dostum Taliban bilen dil tapyşmagyň tarapdary

• **Dostum, Nur, Muhakkyk, Rabbani halkyň goldawyny ýitirdi**

Özbek lideri «uruşdan hemmämiz ýadadyk, men 43 ýyl bäri urşuň içinde. Taliban meni we halkymy görmezlige salyp bilmez. Ne biz Talibany doly ýok edibildik, ne-de Taliban bizi» diýýär.

Talibanyň häkimiýet başyna gelenine bir ýyl dolanda, ýagny, 2022-nji ýylyň 15-nji awgustynda duşenbe hüni owgan oppozisiýasynyň belli-başly liderleri Zoom arkaly geçiren wideokonferensiýasynda goranyş meseleleriniň üstünde durup geçseler-de, belli netijä gelip bilmediler. Her näçe haýalam bolsa, oppozisiýanyň hatarynda käbir taýýarlyklaryň bardygyny görmek bolýar.

Eýse, owgan oppozisiýasy herekete geçip, Talibana garşy goranyş-serpikdiriş operasiýasyny amala aşyryp bildimi?

Wagt hernäçe Talibanyň zyýanyna geçse-de, oppozisiýanyň häzirki ýagdaýy bulen nämedir bir zatlary etmek mümkin däl bolmasa-da, juda kyn boljaga meňzeýär.

Munuň iň birinji sebäbi-de, Raşit Dostum, AtamuhammetbNur, Muhakkyk, Salahuddin Rabbani ýaly demirgazyk bileleşigi liderleriniň öz halklarynyň goldawyny ýitirenligindedir. Soňky ýigrimi ýylda bu liderler ellerindäki syýasy güýji öz şahsy bähbitleri üçin ulanyp, wekilçilik edýän halklary üçin jinnek ýaly iş bitirmediler. Gaýtam tersine, köp wagtlaryny öz ogul-gyzlaryny, ilen-çalanlaryny döwletiň iň gowy wezipeli orunlaryna oturtmak ýa-da halk deputaty, senator saýlatmak üçin ulandylar.

General Dostum ýalylar Türkiýe ýaly dürli ýurtlardan alýan maddy kömekleriniň hasabyna Şybyrganda arap şeýhleriniň

köşgündem kaşaň köşk gurup, keýpi-sapada ýaşadylar. Dostumyň hiç hili ukyp-başarnygy bolmadyk iki geleňsiz çagasy soňky parlamentiň düzümine girdi. Şol bir wagtyň özünde Muhakkyk, Hikmetýar, Saýýaf ýaly öňki mojahet liderleriniň ogullarydyr ilen-çalanlary-da halk deputaty, häkim, edara başlyklary, ministriň orunbasary ýaly döwletiň iň oňaly wezipelerine ýerleşdiler.

Demirgazyk ýaranlygynyň belli liderlerinden Atamuhammet Nur soňky ýigrimi ýylda Mazary-Şerifde özygtyýarly hökümete meňzeýän agalyk gurup, ýüz millionlarça dollara barabar ummasyz baýlyk toplady, ogullaryny Angliýa korollygynyň akademiýasynda okatdy.

Hökümeti eýelän we bir ýylyny geçiren Taliban içerde birgiden meseleler bilen ýüzbe-ýüz boldy

• Täjikler, özbekler, hazareýler köpçülikleýin ýagdaýda Talibana goşulmaga başlady

Şular ýaly zatlar bolup durka, Taliban Owgan platosyna gitdigiçe ýaýrap barýardy. Uly şäherlerde işsizlik ýetjek derejesine ýetensoň, pul üçin zorlukly adam alyp gaçmalar, ogurlyk, talaňçylyk ýaly jenaýatçylykly hadysalar köpelyärdi. Režimiň dargamagyndan bir ýyl öň, ýagny, 2020-nji ýylyň oktýabrynda Mazary-Şerif şäherinde bir türkmen maşgalasynyň dokuz ýaşly oguljygy pul üçin alnyp gaçyldy. Maşgala häkimligiň edara binasynyň önünde çadyr gurup protest hereketine başlady welin, hadysa birnäçe aýlap owgan jemgyýetçiligini başagaýlyga salan köpçülikleýin waka öwrüldi. Çagajygyň gözi ýaşly ene-atasy ýokarda ady agzalan liderleriň hersine aýry ýüzlense-de, olar muňa kellerinem agyrtmadylar.

Sebäp olar öz keýpi-sapalary bilen gümradylar. Göwünlerine bolmasa, guran şahsy soltanlyklary müdimilik dowam edäýjek ýalydy.

Şeýdibem, halkda öňki režimiň liderlerine garşy çuňňur ýigrenç döredi. Režime garşy ýigrenç artdygyça Talibanyň gerimi hasam giňedi. Taliban puştun toparydygyna garamazdan Demirgazyk Owganystanda Dostum, Atamuhammet Nur, Muhakkyk ýaly liderlerden bizar bolan täjikler, özbekler, hazareýler kowçum-kowçum bolup Talibana goşulmaga başlady.

Bu liderleriň barsy 2021-nji ýylyň awgustynda we ondan öňem Talibana hiç hili garşylyk görkezmeden ýurtdan gaçyp gitmekleriniň düýp sebäbi öz halklarynyň ynamyndan gaçmaklarydy, ýogsam bolmısa olarda goranyp-göreşip biljek ýeterlik maddy mümkinçilikleri-de bardy.

Taliban häkimiýetiniň üstünden tegelek bir ýyldan gowrak wagt geçendigine garamazdan oppozisiýanyň häzirem dogry-dürs garşylyk görkezip bilmeýänligi-de, olaryň halkyň gözünden düşendiginiň başga bir subutnamasydyr.

Oppozisionerler üçin ýene bir kynçylygam öňki howandarlaryny lapykeçlige uçradanlygydyr. Otuz ýyllap hazareýlerdir täjikleriň arkasynda duran ne Eýran bilen Täjigistan, ne-de General Dostuma eýe çykan Türkiýe bilen Özbegustan indi Owganystandaky öňki ýaranlary üçin arrayklaryny gynasy gelenok.

Owganystanyň ykdysady problemalar bilen başagaý wagty käbir toparlaryň ýaraglandyrylýandygy öňe sürülýär

• **Halkara jemgyýetçiligi Talibany basyş astynda saklamalydyr**

Owganystanda Günbatar terzinde demokratik düzgünli döwlet gurmak üçin soňky ýigirmi ýylda iki trillion dollara golaý pul

harçlan Günbatar we onuň harby bileleşigi NATO hem bu ýurtdan bizar boldular.

Owganystanda özgerişligi getirip biljek ýeke zat bar, olam – ýa-ha Taliban Günbataryň gaharyny getirjek uly ýalňyşlygy ýol bermeli, ýa-da açlykdan gyrylýan owgan halky uçdantutma aýaga galmaly. Halkara jemgyýetçilik Owganystan diňe dünýäniň kellesini agyrdan ýagdaýynda oňa el uzatjaga meňzeýär. Suw seňrikden agyp, boljak iş bolansoň, oňa el gatdyň nä, gatmadyň nä...

Etmeli iş şu: Owganystan ikilenç «11-nji sentýabr terakty» ýaly uly hadysa bilen täzeden dünýäniň ünsüne düşmezden öň bu ýurtda ähli etniki toparlaryň gatnaşmagynda giň möçberli hökümet gurulmaly. Munuň üçinem halkara jemgyýetçiligi Talibany basyş astynda saklamaly bolar. Daşardan goldaw bolmasa Taliban hökümeti ömrüni dowam etdirip bilmeýär. Talibanlar muny gowy bilýär. Belki-de, azajyk basyş, azajyk tagalla bilen Owganystan 70-nji ýyllardaky öňki asuda günlerine dolanyp biler.

Esedullah OGUZ,
Türkiýeli türkmen žurnalisti.

19.08.2022 ý. Publisistika